

DERSI JÁNOS, AZ IFJÚSÁG JÓLTEVŐJE.

(Emlékezés.)

Mondotta : Vári Albert.

Nem a harcok izzó tüzeiben, ágyuszó és puskaropogás közt szerzett vitézi érdemeknek kívánok szószólója lenni. Nem is a tudósnak sok virrasztással és nagy önfeláldozással elért újabb felfedezéseit akarom ismertetni. Nem is valamely művész-lelek teremtő ereje által létrehozott nagyszerű műveket óhajtok bemutatni. Nem vezérekről emlékezem meg, kik a világ tapsai között ragyogó betűkkel írják be nevüket a történelem könyvébe. Nem is prófétákról szólok, akiknek fennen szárnyaló lelke újabb és szebb világokat álmodik s szép álmaik megvalósítására egész életüket ráteszik. Hanem egy, a világ zajától félrevonult, csöndes és munkásélet emlékét s a hűséges munka eredményének bölcs felhasználását fogom ezúttal ismertetni, Dersi Jánosnak, az unitárius ifjuság nagy jóltevőjének emléke felújításával.

Ne kérdezzük, hogy ki a nagyobb, ki a dicsőbb, ki méltóbb az utókor hálájára és elismerésére? A vitéz katoná-e, akit az elébe adott parancs végrehajtásától az ég és a föld összeomlása sem tud eltántorítani s inkább megvárja, hogy Pompeji romjai maguk alá temessék, mint hogy elhagyja a számára kijelölt őrhelyet? A tudós-e, aki a természet titkainak kitérésével előbbre tolja az egyetemes haladás szekerét s az által az embert a jólét és kényelem felé emeli? A művész-e, aki lelke ihletésével teremt ujját és szépet a világ bámulására? A vezér-e, aki nagy tervek készítésével irányt mutat egész nemzedékeknek? A próféta-e, aki szép álmai álmodásával életre hív haldokló korokat s elszánt küzdelemre lelkesít tétlenül csüggedő világokat? Vagy a zajtalan munkás, a névtelen közkatoná-e, aki, mint a szorgalmas méh, önfeláldozással gyűjt és takarékoskodik, hogy hűsége és szorgalma eredményével boldogítson másokat, hogy lelke még akkor is hathatós tényezője legyen e földi életnek, amikor teste már régen porladozik az anyaföld ölében?

Mindenik nagy, mindenik dicső. Nagy az, aki az értelem erejével gyűjt világosságot a sötétben járóknak és nagy az, aki a szív melegével áraszt boldogságot környezetére s aki jelleme hatalmával emel másokat. Mindenik előbbre viszi az emberiség ügyét. Mindenik hozzájárul a szebb jövőndő kialakításához. Gazdagítja az életet testi és lelki kincseivel. Írja a történelmet a maga módja szerint. Akármelyiket ha kivennők a történelemből, megszűnnék annak az összhangja. Hiányos lenne a képe s a tartalma. Mert bármilyen különbségek is legyenek az ajándékokban, de a lélek ugyanaz. Ugyanabból a lélekből származnak a világraszóló hős cselekedetek, mint a családi otthonban az édes anya titkos önfeláldozásai, a nemzetek szabadságáért vívott hősi küzdelmek, mint az egyházak oltárára tett szerény áldozatok; a tiz talentumnak mint az ötnök a megkettőzése. És ha a messzire világító nagy cselekedetek emlékére időről-időre meghozzuk a hála és kegyelet áldozatát: akkor a szűkebb körre kiható nemes szívek is méltók, hogy a feledékenység homályából kiemeljük őket. Ha a hősiesség egyes kimagasló tényei előtt is tisztelettel állunk meg: akkor egy nemesen folytatott s állandóan szent eszményektől vezetett élet is érdemes arra, hogy annak „régí fényénél új szövétneket gyujtsunk“. Hiszen egy igaz élet magában foglalja a legnagyobb hősiességet; mert kell-e nagyobb hősiesség, mint mindig megállani a kötelesség útján? Magában foglalja a legnagyobb művészetet, mert hol van tisztábn művészet, mint a szép élet? Magában foglalja a legnagyobb önfeláldozást, mert hol van nagyobb áldozás, mint a testi igényekről való naponkénti lemondás? A legnagyobb bölcseséget, mert van-e nagyobb bölcsesség, mint a helyes életfilozófia? A legnagyobb tudományt, mert van-e szebb tudomány, mint amire naponkénti tapasztalataink vezetnek? A legigazibb proféciát, mert van-e szentebb profécia, mint a mindennapi életben való okos előrelátás? A föld kebele nem csak ott működik, ahol hatalmas tűzhányó hegyek vagy a világraható földrengések keletkeznek, hanem ott is, ahol évről-évre kihajt belőle az élet, a termő erő és a tavaszi ébredés. A tűz nem csak akkor melegít, amikor fölcsapó lángjai a magasba törnek, hanem akkor is, amikor a családi tűzhely meghitt körében rávilágít a testvéri arcokra.

A *Dersi János* élete nem olyan volt, mint a csillag, amely állandóan az emberi szemek előtt fűtja fényes pályáját. Ennek

az életnek nincsenek nagy kilengései, merészen ívelő pályája. Nem tartozik a nagy eseményekben gazdag életek közé, hanem olyan, mint a kagyló, mely a tengerek mélységében látatlanul él, de ott szüntelen termi a drágagyöngyöket. Vagy pedig olyan, mint az erdő csendes patakja, mely elrejtve futja pályáját, de állandóan hordja magával az élet csiráit s a termékenység áldásait a völgybe, hol a föld elnyelve életetadó habjait, dús növényzet ébred utána. Mig élt, alig tudtunk létezéséről. Halála után pazar kézzel szórja javait közöttünk.

Még születési helyét sem tudjuk elég pontosan. Küküllőváron vagy Nagyteremiben született 1830 aug. 2-án, hol atyja a gróf Bethlen Leopold jószágigazgatója volt. Atyja székelyderzsi unitárius székely családból való, anyja pedig oroszhegyi róm. kath. szülők gyermeke. A komoly s a nehezen barátkozó gyermekek közé tartozott, de akit egyszer megszeretett, ahhoz hűséggel ragaszkodott. Elemi iskoláit a nagyszebeni katonai intézetben kezdte. De már a középiskolát Marosvásárhelyen részint a róm. kath., részint a ref. gimnáziumban végezte. Középiskolai tanulmányainak a befejezése éppen 1848-ra esett. Ekkor történt életében egy olyan esemény, amely eltér a mindennapi közönséges élet folyásától. Annak a kornak a vihara őt is a katonai pályára sodorta, ahol egy évig harcolt és felvitte egész a közlegénységig. Vezérségire azután sem vágyott, hanem a későbbi időben is szerényen megmaradt a társadalom közkatonájának.

A szabadságharc lezajlása után ott állott az erős akaratú ifjú a választón. Lelkét gyötrő aggodalmak tépdeshették. Mihez kezdjen, merre induljon most egy 20 éves magyar ifjú? Önérzete tiltja, hogy az önkényesen kormányzó hatalom kezéből állami vagy megyei hivatalt vállaljon. Tanulmányait is ok nélkül folytatná, mert azon a befellegzett magyar égen egyetlen szebb jövőt ígérő csillag sem akar mutatkozni. A magyar és székely lélekben az ipar és kereskedelemmel szemben abban az időben élt, sőt még ma is tapasztalható ellenszenv már előre kizárja, hogy ezt az utat válassza. Kínos töprengések és súlyos aggodalmak között telnek a napok és évek s egyre hervadoznak a honfiúi remények. Kívül és belül egyaránt sívár lett a világ. S hogy annál nagyobb legyen a bánat, 1852-ben elveszíti forrón szeretett édes atyját. És ime, ebben a nagy sötétben, ebben a kétségbeejtő bizonytalanságban meg-

nik a gondviselésnek mindent bölcsen intéző keze s utat mutat a jövőért aggódó ifjúnak. Ez a kéz nem föl a magasba, nem az eszmények világába, hanem le az édes anyaföldre mutatott. Arra a földre, amely már ezer esztendő óta termi az acélos búzát a magyarnak, arra a földre, amely soha meg nem csalja azt, aki hű hozzá, amely kamatostól visszaadja a reáhullatott verejtékcseppeket. Arra a földre, amely virágillatával, pacsirtadalával elnyomja a lélek keservét s új erőt kölcsönöz, mint Anteusznak, aki keblére borúl. E föld felé vonzotta *Dersi Jánost* a saját lelke is. Hisz e földön gazdáskodott édes apja s e földért ragadott ő is fegyvert. E kettős útmutatásra minden további tusakodás nélkül gazdaságra szánta magát.

A gazdaság egyike a legnemesebb foglalkozásoknak. A lelket emeli, a testet edzi, a vallásos érzést ápolja, a függetlenséget erősíti s anyagilag is jólétet biztosít a szorgalmas gazdának. De emellett sok vesződséggel, sok nyugtalansággal, bizonytalansággal és csalódással is jár. Bármilyen gondos legyen a vetés, az még nem biztosítja föltétlenül a gazdag aratást. Aszály, jégeső, vízáradás és különböző más természetű veszedelmek mint viharfelhők állandóan ott ólálkodnak a gazda feje fölött, amelyek ellen ő nem igen tud védekezni. Még nagyobb bizonytalanság nyomja állandóan a lelkét annak a gazdának, aki a más birtokán dolgozik. És *Dersi Jánosnak* ekkor még nem volt saját birtoka. Atyjától — igaz — örökölt Marosvásárhelyen két házat, amelyek elég szépen jövedelmeztek, de ezek csak alapot adtak és segítséget nyújtottak a gazdaság megkezdéséhez. Bérelt birtokon kezdte meg gazdai pályáját. Még 1852-ben kivette Maroszentgyörgyön a Petkiféle s később, két év múlva Mezősámsondon a gróf Rhédey-féle birtokot. Ezeknek kezelésében sok küzködés és álmatlan éjszakázás között olyan sikerrel működött, hogy már 8 év múlva megszerezte a pusztaszentmiklósi birtokának mintegy 250 holdat kitevő részét. Ezen kezdett aztán önálló gazdaságot folytatni. S míg egyes magyar uraink lába alól a több ezer holdas birtokok is a gazda könnyelműsége és nemtörődömsége miatt lassankint kicsúsztak: addig *Dersi János* nemcsak megtartotta, amit megszerzett, hanem azt okos gazdálkodással és takarékoszággal állandóan gyarapította. Így szerezte meg a 250 holdnyi törzsbirtokához a szomszédos szentmargitai, mezőújfalusi és sóspataki jószágokat, amelyekkel együtt mintegy 600

kat. hold földet mondhatott a sajátjának. Ettől kezdve élete Pusztaszentmiklós és Marosvásárhely között oszlik meg.

A családi életet megkísérelte. 1861-ben feleségül vette unokanővérét: Csiki Máriát. De házassága boldogságot nem adott. S már 1864-ben elvált feleségétől. Gyermekek nem maradtak a családi életből. Így teljesen átadhatta magát a gazdaságnak. A gazdaságot nem fényűzésnek tekintette, amelynek csak a kellemes és hasznos gyümölcsseit kívánta volna leszedni, hanem súlyos kötelességnek, amely sok gonddal és fáradtsággal jár. Egymagában maradt, midőn 1870-ben édesanyját is eltemette. Az anyagi gondok nem kényszerítették, hogy életét a gazdasági munkába temesse, hisz a marosvásárhelyi házai is megélhetését biztosították volna. Sőt, bizonyos úri kényelmet s élvezeteket is megengedhetett volna magának. De e helyett mit látunk? Azt, hogy a gazdaságot maga személyesen vezette. A tavasz első sugarai már birtokán találták s csak a késő ősz vitte be Marosvásárhelyre. A gazda szeme növeli a jószágot. Jól tudta ezt s ezért mindenütt ott szeretett lenni. Meg is látzott a birtokán. Teljesen elhagyatva és elhanyagolva szerezte össze minden felszerelés nélkül. Szorgalmas munkája és takarékosága által pedig annyira berendezte, megművelte, beállította, a legkiválóbb gyümölcsfákkal sajátkezüleg beültette, hogy elsőrendű mintagazdaság lett belőle.

Vajjon mi indította erre a vasszorgalomra, takarékoságra és lemondásra? Egyfelől az, hogy neki gyönyörűség volt a munka. A munkának ez a gyönyörűsége pótolta a családi életnek nélkülözött örömeit s feledtette a honfiúi bút és bánatot. De másfelől már ekkor élhetett lelkében a vágy s fölébredhetett az elhatározás a későbbi jótékonyosság gyakorlására. Elég az, hogy kitűzött életcéljától semmi eltántorítani nem tudta.

A nyilvánosság előtt nem sokat szerepelt. A marosvásárhelyi városi közgyűléseken részt vett. A képviselőválasztásokon, mint állandóan ellenzéki érzelmű polgár, politikai jogait gyakorolta. De vezérségre, a világ előtt való tündöklésre, külső látszatra soha sem vágyott. Azok közé a komoly emberek közé tartozott, akik a lényegre többre becsülik a külsőnél, a valóságot e látszathoz. Sőt, túlzott szerénységével eltakarta igazi lényegét. Milyen távol állott azoktól a mindig előretörtető, könyökkel is maguknak utat csináló akarnokoktól, akiknek egyetlen vágyuk és céljuk az önmaguk érvényesítése, akik

olyanok, mint az a kereskedő, aki minden árúját a kirakatban tartja s belül üres boltot találsz. *Dersi János* sokkal több és jobb ember volt, mint aminőnek látszott. Komoly és zárkózott külsője nemes keblet takart. Olyan fához hasonlított, amely nem nagy ágakat és dús lombozatot hajt, de annál több gyümölcsöt terem. Nem üres beszédben és nagyhangú szónoklatokban kereste az élet értékét, hanem a jó cselekedetek gyakorlásában.

Egyházi téren is minden zaj nélkül teljesítette kötelességét, aminek elismerésül egyházi tanácsosnak választotta a Főtanács. Az esküt 1876-ban az árkosi, püspökválasztó zsinaton tette le. Két év múlva, 1878-ban, a marosi egyházkör felügyelőgondnokává választotta. Amennyiben gazdasága engedte, itt is közreműködött az ügyek intézésében s különösen az esperesi vizsgálatokon szívesen részt vett. 1890-ben éppen azon címen kérte a tiszt alól való felmentését, mert hajlott kora és gyöngékedése miatt ezeken a vizsgálatokon részt nem vehet. Az E. K. Tanács nem is kívánja, hogy a köri vizsgálatokon továbbra is részt vegyen, de azért kéri, hogy állásában megmaradva, más iránvú kötelességeit a tapasztalt buzgalmával végezze. Meg is maradt, de már nem sok ideig. Ez év augusztusában betegsége ágyba kényszerítette az erős és edzett férfit s 1890 dec. 27-én 60 éves korában megszűnt élni.

Hogy ki és mi volt *Dersi János* igaz lényege szerint, azt 1890 aug. 30-án kelt s halála után kihirdetett végrendeletéből tudjuk meg. Amilyen csöndes, zajtalan, de eredményes volt élete, éppen olyan mély bölcsesség és józan belátás nyilvánul meg szerzett javainak hováfordítására irányuló intézkedéseiben is. Az Emke, a marosvásárhelyi unitárius egyházközség mellett gondoskodásának főtárgya az erdélyi magyar s különösen az unitárius tanulóifjúság anyagi támogatása. Munkával és takarékossgal szerzett szép vagyonából 10.000 frt-ot az Emkének rendel kifizetni. Marosvásárhelyen a Petőfi-utca 7. szám alatt levő házastelkét az odavaló unitárius egyházközségnek hagyja „papi lakásul”. A tanulóifjúságról pedig a saját szavai szerint így gondoskodik: „Marosvásárhely szabad kir. városban a Széchenyi-téren 15 új házszám alatt levő emeletes épületes telkemet „Dersi János táp- és ösztöndíj alap” címen hagyom az erdélyi unitáriusok kolozsvári főiskolájának „elidegeníthetetlenül” úgy, hogy azon épületes telek évi haszonbérjövédelmé-

ből 15 (tizenöt) unitárius szülőktől származott szegény, oly tanuló, kik nemcsak legszegényebbek s ily segély nélkül tanulni képesek nem volnának, de azonkívül kifogástalan magaviseletűek és jó tanulók — évenként 100—100, azaz száz frt. segélyben részeitessenek.“ (Végrend. 4. pont.) Továbbá: „Torda-Aranyosmegyébe kebeleztetett pusztaszentmiklósi jószágomat (H. Soospatak község), ahhoz tartozó szentmargitai, mezőujfalusi és H. Soospatak községbeli részjószágokkal együtt „el nem idegeníthetőleg“ és hasonlólag „Dersi János táp- és ösztöndíj alap“ címen hagyom a székelykereszturi unitárius iskolának úgy, hogy azon birtokok évi jövedelméből unitárius szülőktől származott tanulás és jó magaviselet által erre érdemesnek mutatkozó oly szegény 20 (husz) tanuló kapjon évenként 100—100, írva egy-egyszáz forint o. é. segélyt, kik tanulásukat nem folytathatnák, ha ily segélyben nem részesülnének.“ (Végrend. 5. p.) „Úgy a kolozsvári, mint a székelykereszturi iskolánál segélyezendő tanulókra nézve megkívánom, hogy azon tanulók ép testű és egészséges fiatalok legyenek, — mert hagyományom élvezetében csakis a jövőt biztosító életképes nemzedéket akarom részesíteni.“ (Végrend. 6 p.) Ezenkívül a székelykereszturi gimnáziumnak a beállítandó VI. osztály költségeire hagyott 10.000 forintot, amely összeget még életében ki is fizetett.

Ime, ezekben a végrendeleti intézkedésekben jelenik meg előttünk *Dersi János* a maga igazi nagyságában. Ezekből látjuk, hogy az a komoly s szinte zárkózott külső minő jó szívet és nemes keblet takart. A jövőt kívánta biztosítani s ezért a tanulóifjúság felé fordult tekintete. Évenként 35 szegény ifjú neveltetési költségeiről kívánt bőven gondoskodni. Mert a mai értékviszonyok szerint csekélynek látszik bár az az évi 100 forint segély, de nagy pénz volt ám az abban az időben, amikor ha havonként 10 forintot kaphattunk vagy kereshettünk, szerény beosztás mellett a mindennapi kenyerünk biztosítva volt. Úgy, hogy sokan a *Dersi János* mértékét abban a korban bőkezűnek tartották. Így ő valóban a tanulóifjúság atyai jóltevője lett s neve méltán sorakozik a nagy Berde történelmi neve mellé.

Alapítványainál szigorúan kikötötte, hogy azokat „elidegeníthetetlenül“ a jelzett célokra kívánja fordíttatni. Az egyház törhetetlenül ragaszkodott is a nagy jóltevője utolsó akaratához.

Azonban a mai kor önző szelleme nem igen tartja tiszteletben a kegyelet szentségét s hangzatos címek és jelszavak alatt megbántja még a halottak emlékét is. De bármi történjék a nagy jóltevő alapítványaival, neve és emléke előttünk áll és állani fog, míg unitárius lesz e földön. Előttünk áll és tanítja az ifjúságot szerénységre, zajtalan, de kitartó munkára, nemes lelkűségre s az erkölcsi javaknak minden más érték fölébe helyezésére.

Megtanít arra, hogy ne csak lelkesüljünk a jóért, hanem gyakoroljuk is azt, ne csak beszéljünk a szeretetről, hanem tegyünk jót másokkal, ne csak bámuljuk és dicsérsük a nagy jellemeket, hanem legyünk jellemesek.

BEZÁRÓ BESZÉD.

Mondotta: dr. Gál Kelemen igazgató.

Perikles, a görög ókor legnagyobb államférfia azt mondotta, hogy az emberiség legnagyobb jóltevői nem sírokba, hanem az utódok lelkébe és emlékezetébe temetkeznek. K. i., legyen a ti szívetek méltó temetkező helye a mi jóltevőinknek. Zárjátok szívetekbe és őrizzétek kegyeletes lélekkel emlékezetét azoknak, akik egész életük munkáján keresztül rátok, az utódokra, a jövő reményére és kilátására gondolva áldoztak, hogy nektek élethehetőségeket biztosítsanak és áldjátok háladatos lélekkel a Gondviselést, hogy adott nektek magasba emelő nemes példákat, kik utat mutatnak nemes célok és eszmények kitűzésére és követésére. Kérjétek imádságos érzelmek között mindnyájunk atyját, hogy tegye fogékonyvá lelketeket az itt hallottak befogadására és munkálására.

Az ünnepélyt bezárom.